

Lucija Stepančič

Skrito.si

Uredili Mitja Čander, Aleš Šteger, Sanja Grobovšek in Valentina Vovk. Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina), 2008.

Vsi, ki si mislimo, da bi se vse silno jokanje zaradi slovenske pritlehnosti, zamudništva, zaplankanosti, frustriranosti in provincializma lahko že počasi končalo, smo končno prišli na svoj račun. Prva lastovka, ki bo, upajmo, prinesla pomlad, se imenuje *Skrito. si* in na 439 straneh prinaša prispevke enaindvajsetih avtorjev, ki so se odzvali vabilu urednikov zbornika, naj se v eseju, potopisu ali zgodbi razpišejo o svojem videnju prostora oziroma katerem koli kraju, ki jih je v ustvarjalnem pogledu zaznamoval. Cilj projekta je seveda pisanje (in branje), ki “naj zaobrne običajno perspektivo gledanja na naš prostor kot veliko amorfnu in se posveti tistim partikularnim in zasebnim, vsem drugim skritim prostorom v Sloveniji ali zamejstvu, ki imajo za posameznega avtorja in njegovo poetiko poseben, tako rekoč intimen pomen”. Tako avtorjem kot urednikom zbornika gre torej, povsem v nasprotju z brezdušno uniformnostjo globalizacije, za nič manj kot za *genius loci*, za specifični duh oziroma avro, ki jo na svoj enkratni in neponovljivi način izžareva določen kraj. Naj še omenim, da so k pisanju sedli tako avtorji, ki izzivajo z urbanostjo, kot tisti, ki jih določa specifični melos rojstne krajine. Zbornik zaokrožajo fotografije, ki so jih na isto temo posneli avtorji iste (se pravi mlajše ali srednje) generacije. Nazadnje pa se najdejo še precej obširni podatki o vseh sodelujočih.

Pa se vrnimo k piscem. V zvezi z občutjem prostora jih je le nekaj pomislilo na širšo pripadnost, na identiteto skupnosti, zaželeno *skrito* pa poiskalo v gubah kolektivnega spomina. Najdlje v preteklost tako sega Mohor Hudej, ki hkrati ugotavlja, da se je v našem prostoru “zgodovina kurbala kot povsod, v njem pa je svoj čas živelo še nekaj osebnosti, ki so se s svojimi poglavji pojavile tudi v bordelih z mednarodno zasedbo”. Dušan Šarotar zgodbo o Murski republiki (1919) podaja nekoliko bolj umirjeno, vsekakor pa v slogu, ki sodi k zaklinjanju minulega, pozabljenega.

Tej nevarni, a privlačni dimenziji se Aleš Šteger približuje prek svojih prednikov, ki v pripoved stopajo kot skozi vzvratno zrcalo. Pri Matjažu Pikalu se širša vizija izteka v faktografijo, napor pri naštevanju znamenitih sokrajanov pa si avtor olajšuje z lokalno legendo ter otroškimi spomini, celo z anekdotami.

Povsem na drugem koncu spektra se najdeta zapriseženo urbana avtorja, a celo v njunem betonskem svetu je, kot poudarja Urban Vovk, mogoče priznati, da “se posameznikova domišljija napaja predvsem iz preostanka, iz drugega plana”, pa naj bo navezanost na primarno okolje še tako močna. V njegovem besedilu, ki se na videz ukvarja s prometnimi zagatami, oživljajo mitotvorne energije zgodnje mladosti in otroštva. Andrej E. Skubic je v istem okolju in podobnih “primestnih scenerijah” oživil pubertetniški patos, ki iz neubranljive sivine izvablja “zgodbe absolutno epskih razsežnosti”. Oba pa prisegata na nostalgično ikonografijo osemdesetih.

Večplastnost mestnega okolja se še posebno pokaže v prispevku Esada Babačiča, ki obuja spomine na zavita pota in skrivne kotičke vsem znanega toposa, ter Suzane Tratnik, ki ji je pripadnost še nedavno skriti in zanikani sceni vcepila občutek, da lahko, čeprav si delimo isto mesto, živimo v hudo različnih svetovih. Pri Goranu Vojnoviču je ta učinek posledica multikulturalnosti: nevidna ločnica, ki ni bila nikoli zares presežena, ločuje Slovence od tako imenovanih “čefurjev”. Izkušnja tujstva se intenzivira pri Erici Johnson Debeljak, ki neljubi dogodek s ceste komentira v zašpičeni esejistično-potopisni maniri, njen pogled na takole mimogrede prikazane slovenske posebnosti pa je vendarle poln topline in naklonjenosti.

In kako okolje izoblikuje individualni talent? Prav za to pri vsej stvari tudi gre. Najkonkretnější je Miha Obit s predstavitevjo nadvse zanimivega umetniškega projekta v zamejstvu (Topolovo v Italiji). Jurij Hudolin se hvaležno spominja dragocenih prijateljstev z ljubljanske (to pomeni slovenske) literarne scene, pri tem pa daje vedeti, da so časi velikih ljubljanskih mitov za vedno minili. Njegovo pisanje je med drugim tudi poskus, da bi jih še enkrat obudil, vsaj znotraj skopo odmerjenega prostora. Uroš Zupan pa, nasprotno, v skoraj popolni samoti odmaknjenega mesta razbira najtišje, najbolj pretanjene vzgibe svoje poezije: “... mesto doživljam kot nekakšen skupek čutnih sezacij, ki tvorijo nevidno mrežo, tloris, abstrakten načrt za monumentalno zgradbo, v kateri so nastanjeni prizori iz mojega življenja, ko je še imelo neki nepretrgan tok in ko se mi čas ni zdel kot izginjanje let, ampak kot statično brezčasje.”

Matej Bogataj povzema prizadevanja vseh sodelujočih z mislijo, “da ima prostor svojo lastno inteligenco, da nosi določena občutja, morda

subtilne energije, da sproža občutke in zgoščuje izkušnjo, intuitivno povezuje, kar je razumu še ločeno”. Do tega zelo plodnega spoznanja pa se ni dokopal sredi delovne askeze vsakdanjega okolja, ampak ob pomoči odpuljene prostočasne obsesije, ki je pri njem ribolov, pri Gorazdu Trušnovcu pa solinarstvo.

V besedilu se meja med esejistiko in fikcijo lahko tudi zabriše, tako kot pri pravkar omenjenem avtorju, ki nadvse miroljuben pogled na sečoveljske soline kontastira z vietnamsko scenografijo dramatičnega vojnega filma (povezava med obema krajema se razjasni šele pozneje). Naj omenim še Nejca Gazvodo, ki se je razpisal v prepoznavnem slogu: sprehod skozi Novo mesto je zaokrožil v značilni atmosferi svoje nagrajene knjige.

Med avtorji, ki so se potrudili s pravcato (kratko) zgodbo, prevladuje preigravanje specifičnih stereotipov oziroma spoznanje, da stereotipi niso napaka, ki bi se je morali izogibati, pač pa hvaležna podlaga, ki pisanje oskrbi s primerno dozo žmohtnosti. Šablonskost sta tako s pridom izkoristila Dušan Čater pri opisovanju pijansko-kurbirske scene s Kozjanskega in Tomaž Kosmač pri svojih pikareskno razpoloženih zgubidanih z Idrijskega. Arhetipska je tudi družinska scena pri Ireni Svetek z nikoli preseženimi filanimi paprikami, copati in radijskim težačenjem. Čisto brez slovencljstva sta zvozila samo Nina Kokelj, ki je zgodbo o idiličnem gejevskem paru in njegovem umiku v zakotje prepredla z navedki geografov od Valvazorja naprej, in pa Vinko Möderndorfer, ki ga je bolj kot ljubezen do rojstne Štajerske izoblikovala ljubezen do filma. Da njegova zgodba spominja bolj na Cinecitta kot na Celje, niti ni čudno. Navsezadnje je tudi kinodvorana lahko nekakšna domovina, edina na svetu v resnici vredna zavidanja.

“Geografija je zajebana stvar”, že kar v naslovu svoje zgodbe ugotavlja Dušan Čater. Se pravi zrela za literarno obravnavo. O povezavi literature in geografije se govori že kar nekaj časa: navsezadnje so prav kartografske in geografske metafore prav med kritiki tudi izjemno priljubljene. Pa ne le zaradi kljubovanja že omenjeni globalizaciji. Poetični naboj geografskega izrazoslovja je namreč izjemen, saj bralca pri priči začara z retoriko daljav. V danem kontekstu pa gre vendarle še za nekaj drugega, morda celo za potenciale in vrednote obrobja, ki jih lahko razumemo tudi kot nekaj popolnoma osebnega, skritega in po krivici prezrtega. Kot čarobni svet zasebne mitologije, predvsem pa kot fascinantno neopredeljeno mejo med notranjim in zunanjim toposom.

Pri soočanju z vprašanjem “kako v esejističnem ali kar literarnem jeziku govoriti o prostorih” kar ne moremo mimo vprašanja identitete

posameznika ter njegove pripravljenosti, da se sooči s svojimi naravnimi danostmi (naj bodo še tako nezvezdniške). “Kdaj sem bil ponovno sposoben sprejeti Trbovlje, ne kot sedmeroglavo pošast, ki me hoče ujeti in prikleniti nase, ampak kot kraj mirne in visoke svetlobe, kraj statičnega brezčasja?” se sprašuje Uroš Zupan. Podobne zadrege je pred kratkim razkril tudi turški nobelovec Orhan Pamuk, ki je svoj ljubljani Istanbul sprva doživljal kot marginalno mesto na robu sveta, sebe pa kot provincialca, obsojenega na anonimnost, daleč od bleščečih možnosti samouresničenja, ki naj bi jih ponujal zahodni *mainstream*.

Iz vsega povedanega je tako že zdavnaj očitno, da se zbornik ne ukvarja s čaščenjem ustoličenih literarnih veličin in še manj s tem, da bi iz banalne, vsem skupne resničnosti na silo izvabljal prepoznavnost, umetniški imidž. Prav tako ne gre za to, da bi se bilo treba prav zdaj, prav s tem projektom za vse večne čase vpisati na zemljevid svetovne literature. Gre za eksperimentalno delo, za svojevrsten *work in progress*, poizvedovanje pri živečih in ustvarjalnih, ki so prav ta hip na vrhuncu svojih moči, za svežino pogleda, ki ga ne uklepata niti zvezdnštvo niti rutina. Mnogim prispevkom se pozna nedodelanost, ki pa v danem kontekstu nikakor ne moti, nasprotno, neprespane noči pred rokom za oddajo, ki zevajo iz nekaterih tekstov, izžarevajo romantiko iskanja brez vsakršnih zagotovil. Vsekakor imamo redko kdaj tako kot tu občutek, da vsakršne pomanjkljivosti samo prispevajo k vtisu, da se vse dogaja tukaj in zdaj ter da je celo nostalgija bolj v službi nastajajočega in obetajočega se kot pa preteklega. Največja privlačnost knjige je prav vpogled v zakulisje ustvarjanja, v delavnico, ki kar vrvi od vsega komaj zaslutenega in še neuresničenega.

“Prav tako ne gre ob koncu prikriti implicitne želje, da bi sopostavitev zelo različnih zapisov o razkrivanju zelo različnih skritih prostorov izpod peres zelo različnih avtorskih vizur v zborniku *Skrito.si* napeljevalo k novemu branju našega kulturnega prostora,” končujeta urednika Mitja Čander in Aleš Šteger. Tako preostane le še vprašanje, česa se bodo spominjali avtorji, ali preprosto kar zanamci, čez sto let? S kakšnimi očmi bodo gledali tisto, kar gledamo danes mi, in kaj bodo izražale spremembe, ki jih danes še ne moremo predvideti?